

чынных з'ездах было ўсталяванне цэркваў і іх унутранае ўбранства. Прусаўляныя святары прапа-ноўвалі праекты будаўніцтва царкоўных дамоў і памяшканняў, іх рамонт, а таксама выказваліся аб матэрыяльным вырашэнні справы за кошт мясцовых сродкаў. У кампетэцыйныя благачынных з'ездаў уваходзіла вырашэнне канфліктных сітуацый паміж прыходамі і благачыннымі альбо ўнутры прыхода, а таксама гаспадарчыя пытанні. Забеспячэнне сіротаў і ўдоў свяшчэнна-царкоўнаслужыцеляў таксама было справай з'ездаў. На іх узгадняліся спісы прэтэндэнтаў на дапамогу і яе памер. Канчатковае рашэнне па рэалізацыі гэтай пастановы прымалася на епархіяльным з'ездзе. Менавіта на благачынных з'ездах выбіраліся і прызначаліся асобы не толькі на службовыя пасады ў благачынні, а таксама дэпутаты на акруговыя і епархіяльныя вучылішчыныя з'езды.

З'езды не толькі разглядалі царкоўныя дакументы, вырашалі пералічаныя пытанні, але аб'яўлялі распараджэнні епархіяльнага кіраўніцтва і сачылі за іх выкананнем. Своеасаблівай адметнасцю ў функцыянаванні благачынных з'ездаў было тое, што копіі іх пастановаў перадаваліся ў кансісторыю, што пазбаўляла магчымасці епархіяльнае кіраўніцтва не прыняць іх рашэнні і прыводзіла да неадкладнага выканання пастановаў благачыннымі [2, с. 71].

З мэтай самакіравання царкоўна-прыходскага жыцця ствараліся благачынныя саветы, якія ўпершыню з'явіліся ў 1865 г. у Мінскай епархіі. Правілы саветаў, складзеныя Макарыям, архіепіскапам Літоўскім, былі ўзорам для іншых епархій [1, арк.1]. Яны складаліся з дзвюх і болей выбарных ад духавенства святароў і благачыннага, які з'яўляўся намеснікам савета. Тэрмін іх паўнамоцтваў працягваўся чатыры гады. Асноўнай мэтай з'ездаў была дапамога благачыннаму ў выкананні яго абавязкаў, рэгуляванне адносін у межах прыхода. Фарміраваліся саветы благачыннымі з'ездамі і павінны былі вырашаць канфліктныя сітуацыі ўнутры прычта, разглядалі скаргі на клірыкаў, якія не патрабавалі фармальнага расследавання, наглядалі за выкананнем царкоўнай дысцыпліны. Асноўнай мерай зысканняў па справах, якія вырашаліся на паседжанні благачыннага савета, былі маральныя нараканні: заўвага, вымова. У канфліктных сітуацыях благачынныя саветы імкнуліся прымірыць супрацьлеглыя бакі. Акрамя таго, благачынныя саветы праводзілі атэстацыю свяшчэнна-царкоўнаслужыцеляў па кліравым ведамасцям. Саветам дазвалялася накладваць штраф у памеры ад 25 кап. да 5 руб. за праступкі. Грошы адлічаліся ў фонд сацыяльнага забеспячэння. У выпадку паўтарэння праступку, пасля траекратнага штрафу, а таксама адмовы выконваць распараджэнні савета, справа на парушальніка перадавалася епархіяльнаму кіраўніцтву [3, с.174]. Акрамя таго, у кожным благачынні існавала вышэйшая юрыдычная інстанцыя – трыццейскі суд, які спачатку называўся трыццейскі з'езд. У выпадку імкнення атрымаць апеляцыю, прусаўлянае духавенства мела магчымасць звяртацца ў трыццейскі суд.

У выніку рэалізацыі рэформы складалася развітая сістэма выбарных органаў духавенства, якое актыўна вырашала пытанні пастырскай дзейнасці, упарадкаванне прыходаў, царкоўна-прыходскіх школ і садзейнічала пашырэнню іх правоў.

Літэратура

1. Дело об учреждении в благочинных округах окружных благочинных советов // Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі ў Мінску. – Фонд 96. – Воп. 8. – Спр. 87.
2. Извеков, Н.Д. Исторический очерк состояния Православной церкви в Литовской епархии за время с 1839–1889 гг. / Н.Д. Извеков. – Москва.: Тип. А. И. Снегирёвой, 1899. – 522 с.
3. Обзор деятельности ведомства православного вероисповедания за время царствования императора Александра III. – СПб., 1901. – XVIII, 727 с.
4. Римский, С. В. Российская церковь в эпоху великих реформ: (Церковные реформы в России 1860–1870-х гг.) / С. В. Римский. – М.: Крутиц. патриаршее подворье и др., 1999. – 567 [1] с.
5. Рункевич, С. Г. Краткий исторический очерк столетия Минской епархии (1793 – 13 апреля – 1893) / С. Г. Рункевич. – Минск : Типо – лит. Б.И. Соломонова, 1893 –127с.

ПАЛІТЫКА ЦАРЫЗМУ Ў ДАЧЫНЕННІ ДА ІНТЭЛІГЕНЦЫІ БЕЛАРУСІ Ў ДРУГОЙ ПАЛОВЕ ХІХ СТ.

А.І. Багдановіч, БНТУ, І.І. Багдановіч, БГПУ (Мінск)

У другой палове ХІХ стагоддзя ў Беларусі, як і ва ўсёй Расійскай імперыі, былі праведзены буржуазныя рэформы, якія карэнным чынам змянілі жыццё грамадства. Яны спрыялі развіццю прамысловасці, сельскай гаспадаркі, укараненню перадавых тэхналогій ва ўсе сферы матэрыяльнай вытворчасці, што, ў сваю чаргу, патрабавала навуковых даследаванняў, тэхнічных удасканаленняў і вынаходніцтваў. Нягледзячы на адсутнасць у нашым краі буйных навуковых цэнтраў, вышэйшых навуковых і даследчых устаноў на тэрыторыі Беларусі расце колькасць людзей, якія жадалі і маглі займацца навуковай і культурна – асветніцкай дзейнасцю. Менавіта таму тут з'яўляецца мноства цікавых навуковых распрацовак, разнастайных даследаванняў у галіне прыродазнаўчых і грамадскіх навук.

Дзяржава практычна не ўмешвалася ў дзейнасць прадстаўнікоў інтэлігенцыі, якія не выконвалі дзяржаўнага ідэалагічнага заказу і займаліся прыродазнаўчымі і дакладнымі навукамі. Выключэннем з гэтага правіла сталі Горы – Горачкі земляробчы інстытут і Таварыства мінскіх урачоў. Першы быў зачынены за ўдзел студэнтаў ў паўстанні 1863 года, [3, с. 20], другому доўгі час не давалі дазвол на пачатак дзейнасці – лічылі, што таварыства прадстаўляе небяспеку ўраду, бо мае нацыянальны і палітычны характар [8, арк. 1–5].

За выключэннем экспедыцыі генерала І.І. Жылінскага матэрыяльна дзяржава не падтрымлівала ніякіх праектаў і даследчыкаў у галіне прыродазнаўчых навук. Мясцовыя навукоўцы і вынаходнікі займалі сваёй справай на ўласныя сродкі, або на сродкі агульнарасійскіх дабрахвотных навуковых таварыстваў такіх, як Рускае Геаграфічнае, Рускае фізіка – хімічнае, Рускае тэхнічнае і да т.п. Членамі гэтых таварыстваў былі багатыя людзі і арганізацыі, якія плацілі ўзносы, што ішлі на падтрымку навуковай дзейнасці інтэлігенцыі Расійскай Імперыі. Свае вынаходніцтвы навукоўцы ўкаранялі ў масавую вытворчасць праз рэгіянальныя, ўсерасійскія, міжнародныя, выставы, якія ў другой палове XIX стагоддзя ўжо па большасці сваёй перайшлі ў прыватныя рукі [6, с. 36].

Віленская Археаграфічная камісія, створаная па волі генерал – губернатараў В.І. Назімава, а затым знакамітага М.Н. Мураўёва, атрымала ад урада ў заданне абгрунтаваць вялікадзяржаўную палітыку царызму ў Паўночна-Заходнім краі. Камісія павінна была падбраць для публікацыі крыніцы, якія падцвярджалі б «ісконную» рускасць беларускіх, літоўскіх і ўкраінскіх зямель. Для паспяховага выканання гэтай задачы дзяржава выдзеліла значныя грашовыя сродкі. Толькі ў 1863 г. на патрэбы Археаграфічнай камісіі было асігнавана 14 000 рублёў.

Аднак за гэта дзейнасць камісіі бралася пад жорсткі кантроль улады праз уключэнне ў яе склад адданыя ўладзе чыноўнікаў. Так з 4-х сяброў камісіі толькі адзін могчытаць старажытныя тэксты – астатнія гадзіліся толькі для палітычнага нагляду. Менш чым праз год сам М.Н. Мураўёў зразумеў, што такая камісія не толькі не можа ідэалагічна адстойваць царызм, але і наогул нічога не можа. Яму прыйшлося пераглядаць сваё стаўленне да камісіі і памяншаць яе супрацоўнікаў. Гэта дало свой плён. Камісія пачала працаваць над крыніцамі больш прафесійна, паставіўшы ў якасці асноўнай мэты навуковае даследаванне гістарычных крыніц, а не ідэалагічны заказ. За 50 гадоў свайго існавання яна апрацавала і выдала 63 фаліянты крыніц аб'ёмам каля 35 тысяч старонак і ажыццявіла шэраг каштоўных крыніцзнаўчых даследаванняў, праведзеных яе супрацоўнікамі [11, с. 32]. Вось прыклад таго, як значныя сродкі выдзеленыя царкім урадам на развіццё грамадскіх навук у Беларусі, былі патрачаны з карысцю. Гэта стала магчымым таму, што ў склад камісіі былі ўключаны найбольш кампетэнтныя і адданыя сваёй справе прадстаўнікі інтэлігенцыі.

Калі Віленская Археаграфічная камісія ўтрымлівалася на дзяржаўныя сродкі і павінна была выконваць волю дзяржавы, то Рускае геаграфічнае таварыства існавала на сродкі сваіх дзейных, ганаровых і іншых членаў і было больш свабоднай у сваіх дзеяннях. Спробы дзяржавы дыктаваць яму тэматыку даследаванняў ігнараваліся падаўляючай большасцю сяброў таварыства, асабліва ў беларускіх губернях. Гэта ў далейшым стала асноўнай прычынай негаласнай забароны дзейнасці Паўночна-Заходняга аддзела Рускага геаграфічнага таварыства.

У сярэдзіне 1860-х гадоў царскі ўрад спрабаваў прымусіць Рускае геаграфічнае таварыства выканаць ідэалагічны заказ. У 1863 г. ён падтрымаў планы РГТ накіраваць у Паўночна-Заходні край навуковую экспедыцыю, якая павінна была даследаваць колькасць народнаасельніцтва краю, яго веравызнанні, слоўнасць і заняткі. Аднак у сувязі з паўстаннем 1863 г. работа па падрыхтоўцы экспедыцыі была спынена. Пытанне аб ёй зноў было ўзнята ў 1866 годзе. Улады дазволілі правесці экспедыцыю, але пры ўмове, што задачы яе змяняцца. Асаблівае значэнне прыдавалася этнаграфічным даследаванням, вынікі якіх атрабавалася падагнаць пад афіцыйны пункт гледжання аб прыналежнасці насельніцтва краю да рускага народа [10, с. 91]. Члены РГТ не спяшаліся выконваць распараджэнне ўрада і падтасоўваць факты. Да работы па вывучэнню беларускага краю былі прыцягнуты людзі, якія не маглі пайсці на такую недабрадумленнасць: Н.І. Насовіч, П. В. Шэйн, М. А. Дзмітрыеў, І. Берман і іншыя.

У пачатку 60-х гадоў XIX стагоддзя інтэлігенцыя Беларусі выступіла за стварэнне Паўночна - Заходняга аддзела Рускага Геаграфічнага таварыства, якое павінна было аб'яднаць усіх мясцовых краязнаўцаў і стаць цэнтрам культурна-асветніцкай і навуковай дзейнасці. Ініцыятыва яго арганізацыі належала прадстаўніку афіцыйных колаў – папачыцелю віленскай навучальнай акругі І.П. Карнілаву, які хадайнічаў аб стварэнні Паўночна-Заходняга аддзела РГТ, як процівага Археалагічнай камісіі пры Віленскім Музеёме старажытнасцей, што быў заснаваны ў 1855 г. і з'яўляўся на думку І.П. Карнілава чытаццэлю сепаратызму [9, с.120]. Аднак Паўночна-Заходні аддзел РГТ быў дрэннай процівагай Археалагічнай камісіі, паколькі яго члены асноўнай мэтай сваёй работы таксама бачылі аб'ектыўнае навуковае вывучэнне Беларусі, а не выкананне ідэалагічных заказаў.

Паўночна-Заходні аддзел заняўся вывучэннем кліматычных асаблівасцей краю і адчыніў на Беларусі шэраг метэаралагічных станцый. Праводзіліся таксама геалагічныя даследаванні, у выніку якіх былі выяўлены месцанараджэнні карысных выкапняў. Вакол аддзела аб'ядноўваліся мясцовыя даследчыкі культуры беларускага народа. Важную ролю адыграў аддзел у арганізацыі этнаграфічнага вывучэння Беларусі [9, с. 124].

Уладам не падабалася, што Паўночна-Заходні аддзел разгарнуў такую актыўную навуковую дзейнасць і зусім не займаўся ідэалагічнай падтрымкай самадзяржаўя. Таму ў 1875–76 г. дзейнасць аддзела была спынена. Фармальна Паўночна-Заходні аддзел не быў ліквідаваны, але фактычна ён спыніў сваё існаванне. Актывізацыя мясцовай прагрэсіўнай інтэлігенцыі, якая выходзіла за рамкі афіцыйнай прапаганды была не ў інтарэсах самадзяржаўя. Вядомы беларускі этнограф Я.Р. Рамануў указваў, што на аснове царскіх цыркуляраў мясцовыя ўлады пагражалі дзяржаўным служачым,

настаўнікам, урачам і іншым прадстаўнікам інтэлігенцыі, якія займаліся навуковай літаратурнай і культурна-асветніцкай дзейнасцю звальненнем з работы і іншымі рэпрэсіўнымі мерамі [2, с. 84].

Неабходна ўгадаць яшчэ пра адзін факт ідэалагічнага ўціску, які ажыццяўляў царскі ўрад у адносінах да інтэлігенцыі Беларусі. У 1855 г. Е.П. Тышкевіч стварыў Віленскі Музей старажытнасцяў і Віленскую Археалагічную камісію, што існавала пры гэтым музеі. Музей валодаў багацейшымі зборамі помнікаў беларускай даўніны, якія ўтрымлівалі звыш 27 тысяч экспанатаў. У першы год работы музей наведалі 71 500 жыхароў Вільні і гасцей горада [7, с. 108].

Навукоўцы, што працавалі пры музеі і ў складзе Археалагічнай камісіі пісалі працы па гісторыі, археалогіі, краязнаўству і мовазнаўству Беларусі. У планы стваральнікаў уваходзілі арганізацыя публічных курсаў пры кожным з аддзелаў: этнаграфічным, гісторыка-археалагічным, прыродазнаўчым. Таксама планавалася ператварыць Віленскую Археалагічную камісію і музей у навуковае таварыства, што зрабіла б гэтыя ўстановы зусім незалежнымі ад дзяржавы (і музей і камісія падпарадкоўваліся Міністэрству народнай асветы). Аднак ажыццявіць гэты план не ўдалося [5, с. 7–12, 49].

Намер ператварыць музей у незалежнае навуковае таварыства супаў з паўстаннем 1863 г., што і справакавала яго разгром. Музей быў абвешчаны ідэалагічным гнездом сепаратызму. М.Н. Мураўёў падпарадкаваў музей старажытнасцей і археалагічную камісію публічнай бібліятэцы. 268 прадметаў якія нагадалі пра «...польское в крае владычество и искусственно поддерживали между здешним населением несбыточные надежды и преступные стремления» перадалі ў Румянцаўскі музей. Да іх ліку аднеслі партрэты Б. Радзівіла, А. Тызенгаўза, І. Храптовіча, І. Сыракомлі, Т. Нарбута, ўніяцкія царкоўныя старажытнасці з Брэста, партрэты польскіх каралёў і вялікіх князёў літоўскіх, агульна-навуковыя экспанаты і шмат чаго іншага [4, с. 22–23]. Па сведчанню сучаснікаў музей пасля гэтага ўяўляў сабой маркотнае відовішча, збор старажытнасцяў стаў дрэнна арганізаваным прыдаткам пры Віленскай публічнай бібліятэцы, а спробы яе загадкава ўладзімірава і Спрогса бараніць музей праз друк поспеху не мелі [1, с. 85].

Як відаць з вышэй прыведзенных фактаў царскі ўрад матэрыяльна падтрымліваў толькі тыя навуковыя праекты, якія скіроўваліся на вырашэнне яго надзвычайнага праблем (экспедыцыя генерала Жылінскага), або на яго ідэалагічную падтрымку, як Віленская Археаграфічная камісія. Над астатнімі навуковымі арганізацыямі царызм імкнуўся ўтрымліваць свой палітычны кантроль, а часам і проста прымушаў іх займацца прапагандай самадзяржаўя, праваслаўя і народнасці. У выпадку, калі навуковыя таварыствы спрабавалі выйсці з пад дробязнай ідэалагічнай апекай, а тым больш навязанага супрацоўніцтва, іх галосна або негласна закрывалі.

Нягледзячы на гэта, перадавыя прадстаўнікі мясцовай і прысланай сюды на службу з іншых рэгіёнаў Расіі інтэлігенцыі, імкнуліся да аб'ектыўнага вывучэння і даследавання беларускага краю і ў большасці сваёй процістаялі спробам урадавых органаў прымушваць іх выконваць ролю праваднікоў вялікадзяржанай палітыкі царызму, скіраванай на хутчэйшую русіфікацыю насельніцтва і барацьбу з нараджаючайся тут нацыянальнай самасвядомасцю беларусаў.

Развіццё грамадскіх навук у большай ступені фінансавалася царскім урадам, што абумоўлена яго імкненнем выкарыстаць навуковыя даследаванні для ідэалагічнага абгрунтавання сваёй вялікадзяржаўнай русіфікатарскай палітыкі ў беларускіх губернях. З гэтай мэтай былі створаны Віленскі музей старажытнасцей, Віленская археалагічная і археаграфічная камісіі і ажыццяўляліся спробы выкарыстання патэнцыялу ўсерасійскіх навуковых таварыстваў, губернскіх статыстычных камітэтаў, навучальных і іншых дзяржаўных устаноў.

Гэтыя захады урадавых органаў сутыкнуліся з супраціўленнем тых прадстаўнікоў інтэлігенцыі, якім было даручана выконваць ідэалагічны заказ, нават калі яны не былі ўраджэнцамі Беларусі. У сілу сваёй навуковай добрасумленнасці большасць з іх не магла рабіць неабходныя ўраду высновы, таму ажыццяўленне фінансуемых дзяржавай праектаў засталася не завершаным, ці дала вынікі, адваротныя чакаемым.

Літаратура

1. Алексеев, Л.В. Археология и краеведение Беларуси. XVI в. – 30-е годы XX в / Л. В. Алексеев. – Мн.: Беларуская навука, 1996. – 286с.
2. Бандарчык, В.К. Еўдакім Раманавіч Раманаў / В. К. Бандарчык. – Мінск: Выдавецтва АН БССР, 1961. – 307с.
3. Гужалоўскі, А. 3 гісторыі музейнай справы на Беларусі // Беларускія музеі. Гісторыя, хроніка, сучаснасць / А. Гужалоўскі. – Мінск: БДУ, 1998. – С. 15 – 57.
4. Дневник заседаний комиссии для разбора и приведения в известность и надлежащий порядок предметов, находящихся в Виленском Музее древностей. – Вильно, Виленская губ. типогр., 1865. – 170 с.
5. Записки Виленской Археологической комиссии. – Вильно: Губернская типография, 1865. – Ч 1.
6. Киштымов А.Л. Беларусь на выставках XIX начала XX в.: Дис. канд. ... истор. наук.: 07.00.02. – Минск, 2001. – 205 с.
7. Миловидов, А.И. Народные религиозно-нравственные чтения со световыми картинками в г. Вильно, их значение и возможности распространения / А. Н. Миловидов // Литовские епархиальные ведомости. – 1897. – 7 февраля. – С. 3–4.

8. НГАБ. Ф. 502. Вop. 1. Спр. 61.

9. Савицкая, А.А. О культурно-просветительской работе Северо-Западного отдела РГО / А. А. Савицкая // Вопросы культуры и искусства Белоруссии. Вып. 6. – Минск: БГУ, 1987. – С.119 – 127.

10. Шейн, П.В. Этнографическое исследование Северо-Западных губерний экспедиции Императорского Русского Географического общества / П. В. Шейн // Известия Императорского Русского Географического общества. – СПб.: Изд. Имп. Русск. Геогр. об-ва, 1867. – Т – 3.

11. Яцкевіч Зміцер. Вялікая археаграфічная камісія / З. Яцкевіч // Беларуская мінуўшчына. – 1994. – № 2. – С. 29–35.

К ВОПРОСУ О КРИТЕРИЯХ НАЗНАЧЕНИЯ МИРОВЫХ ПОСРЕДНИКОВ В БЕЛОРУССКИХ ГУБЕРНИЯХ

А.С. Серета, БГПУ им. Пушкина (Брест)

Институт мировых посредников – специально созданное правительственное учреждение для проведения в жизнь реформы 1861 г. На фоне обширной историографии, посвященной реформе, мировые посредники, будучи теми, кто претворял эту реформу в жизнь, остались «белым пятном» в историографии. Изучая то, что же представлял из себя институт мировых посредников, необходимо ответить на вопрос – кто мог стать мировым посредником?

Разбирая многочисленные документы, связанные с крестьянской реформой 1861 г., нужно подчеркнуть данные из «Высочайше утвержденного положения о губернских и уездных по крестьянским делам учреждениях» («О мировых посредниках»; Отдел №1: «О мировых участках и о избрании Мировых посредников») [3, с.135–139].

Закон гласил, что на должность мировых посредников в первую очередь могли претендовать местные потомственные дворяне, владевшие не менее 500 десятинами земли, или же 150 десятинами земли при наличии высшего образования. Если же наблюдалась нехватка потомственных дворян, удовлетворяющих этим требованиям, тогда ценз снижался, и на должность посредников претендовали потомственные дворяне уже без высшего образования, но имеющие необходимое количество земли (500 десятин). В случае если не было и таких кандидатов, то на должность посредников набирались претенденты, имеющие личное дворянство, владеющие землей в двойном количестве (то есть, не менее 1000 десятин) [3, с.135]. Также эти условия распространялись и на резервные кадры института – кандидаты в мировые посредники – люди, готовые приразного рода обстоятельствах (болезнь или внезапная смерть посредника), заменить его на должности. Избрание на должность мирового посредника проходило в местных дворянских выборах. После выборов составлялись списки потенциальных мировых посредников, которые затем отправлялись дворянскими собраниями к губернатору. Утвердив списки кандидатов, губернаторы затем отправляли списки кандидатов на рассмотрение и утверждение в Сенат, где кандидаты в посредники окончательно утверждались в должности. Сенат мог как утвердить, так и снять мирового посредника с должности [3, с. 135–137].

В случае же, если количество дворян в уезде или губернии было небольшим, и избирать не было из кого, дворянские выборы не проводились. В таком случае списки кандидатов составлял сам губернатор из известных ему людей. При таком варианте мировыми посредниками зачастую становились не только дворяне, но и ответственные служащие-разночинцы, не имевшие ни личного, ни потомственного дворянства.

Создавая учреждение, правительство сразу же столкнулось с проблемами при назначении дворян на должность мировых посредников. Поскольку дворяне, в преобладающем большинстве, не очень то поддерживали отмену крепостного права и не были заинтересованы в проведении реформы, они либо вовсе не хотели становиться мировыми посредниками, либо, приступив к исполнению обязанностей, вели себя по отношению к крестьянам противозаконно, да так, что их, порой, приходилось снимать с должности и даже привлекать к ответственности, чем занимался Сенат [1, с. 185].

Поэтому, в скором времени, циркулярами министра внутренних дел от 19 апреля 1861 г. за № 22 и от 16 мая 1861 г. за № 89 разрешалось утверждение мировых посредников «для ускорения дела производить без соблюдения формальностей, которые установлены законом,.... а обязанности мирового посредника возлагать на кого-либо из местных чиновников по усмотрению губернатора» [2, с. 235]. Также, чтобы избежать ненужной волокиты, было предписано сократить количество мировых участков [2, с. 235].

Очевидно, что в состав института, при чрезвычайных условиях, могли быть включены и люди, не имеющие ни личного, ни потомственного дворянства. Данные циркуляры наводят на мысль о том, что создание учреждения проходило непросто, раз уже через 2 месяца после принятия «положения», принимаются циркуляры, где требуется решать вопросы «без соблюдения формальностей, которые установлены законом». Будущая практика подтвердила это. В частности, известный славянофил Ю.Ф. Самарин по этому поводу в одном из писем к В. А. Черкасскому писал, что «мировых посредников в некоторых уездах совсем неоткуда брать» [6, с. 20]. Становится очевидным тот факт, что правительство на ходу стремилось исправить некоторые ошибки при создании института.

Необходимо заметить, что согласно статье 11, 1-го отдела «положения» следовало, что «Звание Посредника может быть соединено с другими, не требующими постоянных занятий, должностями